

BOLETIN

DE LA

Real Academia de Buenas Letras

DE BARCELONA

Año XXII (Académico CXCIV)

Octubre a Diciembre 1922 - N.º 77

LO PRÉSENT "BUTLLETÍ" ES PUBLICAT MERCÉS
A UN DONATIU DE LA
FUNDACIÓ CONCEPCIÓ RABELL Y CIBILS VDA. ROMAGUERA

Lo retaule del Conestable, obra de Jaume Huguet (1464)

En el recull de dades y documents per a formar un *corpus* que'm permeti en son dia escriure una monografia documentada del antich palau reyal major de Barcelona, se'n hi troban alguns que poden y dehuen ésser publicats sense esperar la terminació d'aquella. La tasca es llarga, puix la investigació ha de fer-se en diferents arxius, y no's troben llibres d'Obreria del palau reyal, ni es fácil idear-se la reconstrucció. No solament d'aquell edifici n'ha pervingut poca cosa, sino que tantes reformes ha sofert ja de antich y particularment a partir del segle xvi, al residir-hi l'inquisidor general, y lo Virrey y al instalar-hi la Reyal Audiencia Civil, que de per tot surgen les dificultats. Aixis donchs, vindré a limitar-me, avuy, a transcriure dos documents, que crech inèdits, y tenen importancia per la història de nostres pintors de la quinzena centúria. Particularment un d'ells senyala la data y l'autor d'una obra mestre de l'art catalá, com es l'últim retaule construït a obs de la capella del palau reyal; avuy Museu Arqueològich Provincial, retaule per sort salvat de les malvestats dels temps, conservant-se en lo mateix lloch per ahont fou pintat primariament.

D'aquest retaule, dit de la Epifania, s'en ocupan el mercedari P. fra Manuel M. Ribera, en sa obra *Real Capilla de Barcelona, la mayor y más principal de los reinos de la Corona de Aragon*, editada l'any 1698; En Joseph Coroleu y Inglada en *El Condestable de Portugal, rey intruso de Cataluña*, articles de la *Revista de Gerona*, v. II, corresponent a 1878; el savi catedràtic de la Escola oficial de Belles Arts, En Joseph de Manjarrés, al formar en 1877 el *Catálogo de los objetos que la Comisión de Monumentos históricos y artísticos de la provincia de Barcelona tiene reunidos*, essent Conservador del Museu de aquesta Corporació; N'Andreu Balaguer y Merino, qui ho era del de la Reyal Academia de Bones Lletres, en son treball de compilació *Capella Real de Santa Agatha*, publicat en l'*Album pintoresch monumental de Catalunya*, ns. 24 y 25, y després al donar a la estampa, l'any 1881, l'opuscul *D. Pedro, el Condestable de Portugal, considerado como escritor, erudito y anticuario*; N'Anton Elías de Molíns en son *Catálogo del Museo provincial de antigüedades de Barcelona*, essent-ne Cap, en 1888; y l'eminent arquitecte y publicista En Bonaventura Bassegoda, en sa meritíssima monografia *La Real Capilla de Santa Agueda*, editada en 1895; car ni ells, ni altres escriptors qui 'n parlen incidentalment, diuen res referent a son autor. Fins a arribar al any 1902 no se'n comença a parlar per En Salvador Sanpere y Miquel, en son lloable estudi dels nostres antics pintors, al escriure *Los cuatrocentistas catalanes*; llàstima que l'autor, deixant-se portar de sa fantasia, forsi els arguments per febles que siguen, trayent-ne conclusions, encara que ben gratuïtes! Axis al tractar d'aquest retaule de la Epifania, o del Conestable, com ell sempre l'anomena, ab tot y declarar que no pot documentar la seva hipòtesi, no's limita a donar un nom com a més o menys probable, sinó qué, ja sia armant un veritable garbull de dades, noms, tòpichs... salta per sobre de tota dificultat, acabant per aseverar que l'autor del dit retaule es En Pau Vergós, encar que d'algun de sos compartiments, diu ho es En Jaume, pare d'en Pau; y el seu t) de convicció es tal, que ha donat lloch a que altres historiadors tinguin aquest punt com a resolt. Llegim, per exemple, entre altres abundants valentes (?) afirmacions: »Siento todo lo que sé de nuestros pintores, para que se me objete con alguno de ellos contra la atribución a Pablo Vergós

»del *retablo del Condestable*, para que se sepa que he exami-
 »nado la cuestión por todos lados y que no me decido sino
 »después de un estudio completo; estudio fatigosísimo, que
 »resumiré cuanto pueda, y sobre el que llamo una atención
 »detenida por parte del que leyere, por lo mismo que me veo
 »obligado a descubrir la obra entera de un grande artista, tan
 »desconocida casi como su autor, teniendo, además, que en-
 »tresacar de toda una familia a uno de sus miembros para ha-
 »cerle de la misma y del arte catalán un glorioso representante,
 »no porque nada conste de los Vergós, sino por no constar de
 »ellos lo que debiera interesarnos». v. II, pl. 43; en la 4 9: «No
 »consta que Pablo fuera mayor que Rafael: si lo antepone-
 »mos a éste no es sólo por haberle premuerto, sino porque no pu-
 »diendo ser otro que él el autor del *retablo del Condestable*,
 »esta circunstancia le coloca en primer término»; y en la 64:
 «Pablo Vergós no nos resulta animalero en el buey del pese-
 »bre ni en el caballo de frente del *Calvario*, postura que le
 »veremos atacar con mayor éxito, no siendo de olvidar que se
 »trata en tal postura de la suprema dificultad de la represen-
 »tación del caballo. — Como paisajista, el paisaje del fondo
 »de la tabla central es hermoso y justo de perspectiva lineal,
 »que de la aérea aun no había sonado la hora. El cielo, de oro
 »estofado, tiene las palmas vergosianas.»

Arriba, En Sanpere, al extrem de remarcar com a cosa ca-
 racterística y típica dels Vergós, certa estilisió de la alsina
 en los fons daurats, apoyant-se precisament en los d'aquest
 retaule que resulta no pertanyer a cap d'ells. Després d'es-
 forçar-se, ab poca fortuna, en convèncer al llegidor de que la
 figura del home que guayta a la finestra y la del patje que
 figuren en la taula principal, o sia la de l'Adoració dels Reys,
 son els retrats, respectivament, d'En Jaume y d'En Pau Ver-
 gós, y aduhint que d'altre manera resultarien inexplicables
 dites figures, afegeix en la plana 62: «Tengo, por otra parte,
 »necesidad de que sea como digo para explicar de una manera
 »precisa la parte de cada uno de los Vergós en su obra»; y res-
 pecte la cooperació d'En Jaume, escriu en la plana 41: «Po-
 »dríase, de lo dicho, creer que de Jaime Vergós II no conoce-
 »mos obra alguna de su mano para deducir de su estilo si le
 »conviene el *retablo del Condestable*. Sí: de Jaime Vergós co-
 »nocemos indudablemente obras de su mano, y esto se podrá

»ver en el mismo *retablo del Condestable*»; y en la 56: «Por quanto
 »era padre de Pablo Vergós, y padre amado y respetado, y
 »además pintor de mérito y de pretensiones que él no recata,
 »Jaime Vergós II nos deja obras suyas lo mismo en el retablo
 »del Condestable que en los retablos de *San Vicente de Sarriá*,
 »*San Antonio Abad* y *San Esteban de Granollers*»; y también
 en la 140: «Yo no puedo ver en esta tabla» (la que representa
 Sant Miquel defensant el castell de Roma de son nom, del
 retaule del gremi de Revenedors) la mano gòtica de Jaime
 »Vergós II. Si es de éste la tabla de la Resurrección del *retablo*
 »*del Condestable*, como por tal la tengo, su mano no se ve en
 »esta *tabla de los Revendedores*.» Podria seguir; mes quí, ab
 lo ací copiat, no creurá que sols pot parlar axis qui tingui
 plena seguretat de lo que escriu? També M. G. Desdevises du
 Dezert atribueix dit retaule als Vergós, si bé sense concretar
 a quin o a quins d'ells, si als Jaume, a En Francesch, a En
 Pau o a En Rafel, quan en la *Revue des questions historiques*
 del mes de juliol de 1909, diu, en son treball *Les Musées de*
Catalogne: «Vers la fin du siècle, a l'influence flamande s'ajou-
 »tent les influences italiennes et andalouses, et probablement
 »aussi françaises et bourguignonnes. Toute une famille de
 »peintres catalans, les Vergós, développe les traditions na-
 »tionales, assouplit le dessin, diversifie et avive la couleur, fait
 »circuler l'air à travers les groupes et nous donne de vérita-
 »bles chefs-d'oeuvre comme l'*Adoration des mages* de la chapelle
 »*Santa Agueda*.»

Be es veritat que sembla, que M. Desdevises du Dezert
 hauria vist nostre retaule molt a la lleugera, donchs resulta
 que escrigué a escarada per quant diu: «Rien de plus riche et
 »de plus pittoresque que les figures des rois, vêtus de longues
 »robes noires brodées d'or». ¿No va veure que no eren negres,
 sino que la una resta ben vermella, y que a les altres les ha
 enfosquides la acció del temps? En Francesch Carreras, y Can-
 di, ab aquella parsimònia de bon historiògraf, escriu en sa mo-
 numental geografia *La Ciutat de Barcelona*: «L'altar major fou
 cambiat per Pere IV, conestable de Portugal, posant-hi lo
 »retaule de l'Adoració dels Reys, que's suposa obra del pin-
 »tor Pau Vergós. Llavors mudant d'advocació se conegué la
 »capella per de l'Adoració dels Sants Reys.»

Sengles escuts reials del cim de ses portes, el lema del Co-

nestable *Paine pour joie* repetit en el solat de la taula en que's representa Sant Sagimont, y la lletra-manament obrant en el foli 57, Registre 23 de la secció 1.ª, n.º 1 de *Pecunie, Petri Conestabile Portugaliae*, del Arxiu de la Corona d'Aragó, y que transcrich aquí integrament, com sia que complerta no la he vist may publicada, la qual resa: «Magistri Ferdinandi Medici.—Lo Rey etcetera.—Tresorer: manam vos doneu a maestre Ferrando Dayerue feel protomedico nostre trecents florins dor: ço es per lo retaule de Sancta Maria de nostra Capella del palau per a les vidrieres, cadires e altres obres de la dita Capella. E en la tradició de la dita quantitat cobrau dell apoca ensemps ab la present per que en la reddició de vostres comptes vos sia sufficient cautela. Dada en Piera a XII dies de maig del any MCCCCLX quatre + Rex Petrus+ — R. Vitalis protonotarius»... no deixen dupte de que dit retaule va ésser començat gayre bé presa possessió de Barcelona per lo Monarca. A més hi ha altre document d'ell mateix, que molts hauran ja llegit (se trova en los esmentats arxiu y secció, Registre 22, *Curiae* 2; foli 179), ahont se disposa: «Die XXII^a decembris anno MCCCCLXV.—In civitate Vici.—Primo... An Tarrago com li es dit que la Capella del palau vers lo retaule resta scura e quey atena car no es aqueixa sa intenció. Així mateix fera fer una cortina deuant lo dit retaula é que faça picar los archs...», etc, lo qual ha donat lloch a confusió al ésser erròniament interpretat per alguns investigadors, que 'l suposen ja pintat en aquesta última data, per quant el Rey dona ordre de posar-hi una cortina al davant. Jo tot temps entenguí, que, havent-se de fer obres en la capella per a que no quedés fosca vers el retaule, maná tapar-lo, sens que axò impliqués la necessitat d'estar acabat. D'altra banda, no hauria sigut possible preparar, tallar, pintar, dau-rar y estofar en menys d'onze mesos tant formosa obra integrada per deu taules enquadrades.

Sempre havia tingut per temeraries les afirmacions d'En Sanpere y Miquel y de M. Desdevises du Dezert sobre l'autor de aquest retaule, y en cambi creya molt possible que'n fos, al menys en gran part, En Jaume Huguet, com varies vegades he tingut de manifestar-ho, al contestar les consultes que sobre aquest particular se m'han fet essent Cap del Museu, y crech que es mon deure dir que M. Henri Guerlin, de la *Société des*

Gens de Lettres, qui vingué a estudiar-hi, va coincidir, sense conèixer-la, ab la meua opinió.

Es del cas continuar así el document que resol de ple la qüestió; se troba en les dates fetes per En Joan Stela, regent la Tresoreria del Senyor Rey, en son primer llibre racional, del Arxiu del Royal Patrimoni de Catalunya, signatura 433, foli XXXII girat y diu:

»Item doni a les persones deius nomenades, les quantitats aqui designades, les quals lo senyor Rey ab letra sua closa a mi dreçada de la sua ma signada et ab son segell segellada dada en la vila de Olot a XIII dies de noembra MCCCCLXV hauia manat donar per les cosas necessarias a la capella et altres del palau maior del dit senyor Rey. Es assaber:

an Jachme Huguet qui pinte lo retaule	CCC solidos
Item an Alfonso de Cordoua qui pinte les voltes	CCXX solidos
Item an Martí Luch qui pinte lo passatge	LX solidos
Item an Gabriel Janer qui pinte la cambra dels papagays	LXXX solidos
Item an Johan Daluernia mestre de cases	LXXXX solidos
Item an Johan Durgell mestre de cases	LX solidos
Item an Alfonso de Cordoua	CLXXXX solidos

E axi son segons quen lo dit albara se conte que cobre ensemps an apoca closa per en P. Leyda notari—M solidos barchinonensis.

Ara donchs queda plenament documentada la filiació del retaule: es obra, y obra capal, d'En Jaume Huguet, qui la començá després del 21 de Janer de 1464; en 12 de Maig del mateix any hi treballava, com encara en 14 de Novembre del següent. No desconfio de trovar quan va deixar-lo llest. Eix document permetrá además deduhir de quina ma sian altres pintures que resten sens proba escrita, y pot donar-se el cas d'ésser certes aquelles grans semblances que En Sanpere y Miquel troba y remarca entre el retaule de la Epifania (que greument pren per pedra de toch de ses comparacions) y altres taules, essent aquestes mal atribuhides, y tenint que passar alguna a augmentar la migrada llista de les obres fins avuy conegudes d'En Jaume Huguet.

Al foli 33 del esmentat llibre racional se continuá la següent data, també inédita: «Item doni a les persones deius nomenades les quantitats aqui designades, les quals lo Senyor Rey ab letra sua closa a mi dreçada de la sua ma signada et ab

son segell segellada data en la ciutat de Vich primer die de deembre any MCCCCLXV, ha manat dar et compartir per les obras del palau. Es assaber:

an Johan Claperos ymaginayre	CXX solidos
Item an Johan Caro fuster	LXXXX solidos
Item an Ramon Sola pintor	LXXVII solidos
Item an March Soler corredor de atzur	L solidos
Item an Pau Alest batifulla	CXXI solidos
Item an P. Ximeno gerrer	LXXX solidos
Item an Bernat Casals fuster	LV solidos
Item an Steve Beçoferrer	XXXX solidos III
Item an Ferrando de Medina rajoler	LIII solidos
Item an P. Becet mestre de casas	LX solidos
Item an Blay Peya mestre de casas	L solidos IX ^o
Item an Raphael Thomas fuster	CXXXVII solidos
Item an Anthoni Dalmau pintor	LXXX solidos
Item an Gabriel Janer pintor	XXXX solidos
Item an Franci Oiler ymaginayre	LXV solidos
Item an Marti Luch pintor	XXXX solidos
Item an Matheu Mathes guixer	XXXXI solidos

E axi son segons ques conte en la dita letra et en I apocha quen cobre closa per en P. Leyda notari—MCC solidos bar-chinonensis.»

Trovats aquests documents, als noms de Jaume Vergós, Joan Oliver lo mallorquí, Pere Dalmau, Joan lo Cofrer, Pujol, Marti Lluch y Esteve Plata, pintors que continuament pintaven y laboraven en pintar la cambra, retret e altres obres del palau Rey al, dels quals parla l'ordre que'l rey En Pere, conestable de Portugal, va donar trovant-se a Barcelona, el dia 30 de Setembre del any 1464, coneguda per la copia publicada per el Conde de la Viñaza en *Adiciones al Diccionario de Ceán Bermúdez*, deuen afegir-se els de Jaume Huguet, Ramón Sala, Antoni Dalmau, Gabriel Janer, al qual se confià pintar la cambra dita *dels Papagays*, y el de N' Alfonso de Cordova, a qui no he trovat en les nòmines dels pintors que en lo xve segle exercien a Catalunya.

D'altres artistes del Palau Rey al pot darse-n una bona llista, y ben interessant, pero... tot arribará si a Déu plau.

JOSEPH PALLEJÁ.